

Des de fa alguns anys, existeix un debat més o menys intens sobre la necessitat o la conveniència de substituir els centres penitenciaris situats dins de la ciutat de Barcelona per d'altres ubicats en alguns llocs indeterminats de l'àrea metropolitana.

Precisament, la dificultat per determinar el lloc més adequat per ubicar els nous centres penitenciaris impedeix la seva "expulsió" definitiva del centre de Barcelona. Sens dubte, el fet que ningú vulgui tenir a prop una presó és un símptoma ben eloqüent de la visió conscient o inconscient que la nostra societat s'ha construït sobre aquesta mena d'institucions i de les persones que hi són recloses.

De ben segur, la immensa majoria de la societat opina que les presons són convenients i, fins i tot, imprescindibles. Encara més, és ben segur que se n'haurien de construir unes quantes més per encabir-hi tots els delinqüents que mereixerien ser-hi reclosos. En canvi, ningú no vol una presó prop de casa.

Gens excepcional. Succeeix el mateix amb els abocadors. I, sens dubte, els presos són vistos com una deixalla social perillosa, malgrat que probablement no estem disposats a reconèixer-ho. En qualsevol cas, és ben segur que gairebé tots voldríem poder oblidar la seva existència.

Precisament per aquesta raó, algunes persones vinculades al món penitenciari opinen que és positiu que les presons estiguin situades al centre de les grans ciutats.

El futur i els orígens de la presó Model de Barcelona

La història de la Model està relacionada

estretament amb la de Barcelona i la de Catalunya.

Text d'Oriol Junqueras, imatges de Jordi Morera.

Perquè, encara que preferim desconèixer allò que passa en el seu interior, la presència dels seus murs compleix una

funció didàctica i remou les nostres consciències. Són un testimoni de la trista realitat de la natura humana i dels racons més llòbrecs de la nostra sofisticada i tecnificada societat.

Probablement, els humans no som "bons per naturalesa" com assegurava Rousseau ni "llops per a les altres persones" com afirmava Hobbes. Més aviat, cada un de nosaltres comparteix la complexa i contradictòria natura del doctor Jekyll i de mister Hyde.

A més, a la famosa novel·la, la frontera entre les dues personalitats d'aquest inquietant personatge estava ben delimitada per una transformació física, que es produïa en moments ben determinats. Per contra, en el món real, el "bé" i el "mal" no apareixen mai tan polaritzats com en l'obra literària. Més aviat ens trobem amb una realitat gradual, amb fronteres inexistentes o extremadament difuminades. No oblidem que la realitat sempre supera la ficció.

Sovint, el "bé" i el "mal" no se'ns presenten com a valors absoluts, sinó com a factors morals o socials relatius que canvien al llarg del temps, d'un lloc a un altre, en relació als paràmetres ideològics que compartim o creiem compartir, en funció del

grup social del qual formem part o amb el qual ens sentim identificats... Encara que també és evident que hi ha persones que mereixen estar en una presó. I que, probablement, aquest és l'únic lloc on haurien d'estar.

Aquest relativisme cultural matisat que acabem d'exposar es posa de manifest al llarg de tota la història de la presó Model de Barcelona. Hom afirma que una presó és un reflex de la societat que la construeix i la manté. Possiblement, en cap altre lloc es posa millor de manifest el concepte de "dignitat humana" imperant en cada societat. En altres paraules, el tracte que reben els presos (el respecte a la seva "dignitat humana") és un símptoma excel·lent de la "dignitat humana" de la societat que els empresona. I, per la mateixa raó, els maltractaments que pateixen les persones són la millor prova de la indignitat d'aquells que els infringeixen. Tal com afirma Foucault, per conèixer una col·lectivitat cal saber com s'estructura el seu control social.

La presó Model de Barcelona és un símbol i un testimoni de la història del país. Ja des de la seva mateixa inauguració l'any 1904, no és una realitat arquitectònica o un fet històric aïllat. El disseny i la construcció de la Model respon a les transformacions que viu Catalunya durant el segle XIX: la consolidació de l'estat liberal, sota l'impuls de la ideologia racionalista i positivista de la burgesia que està conquerint el poder econòmic, cultural i polític. El lema de la Junta Constructora és "In severitate humanitas" i expressa una nova concepció penitenciària. El càstig ja no és concebut com una forma de venjança o d'intimidació, sinó com un mecanisme de reinserció social. Segons Ramon Albó (home fort de la Model durant les dues primeres dècades de la institució) es tractava de "(...) redimir a (...) hermanos nuestros de la esclavitud del vicio y del crimen, a fin de devolverlos regenerados y rehabilitados al cuerpo social de que antes habían sido elementos destructores o corruptores".

Influïts pel pensament mèdic de l'època, els promotors del sistema penitenciari "modèlic" de la nova presó barcelonina estan convençuts que els "vicis" socials (com la delinqüència o l'homosexualitat) són un mal infecció que cal combatre mitjançant l'aïllament del pres (o "malalt social"). Aquest és el principi teòric sobre el qual es fonamenta el sistema "cel·lular" de la Model. Les cel·les havien de ser d'ús individual per garantir l'aïllament. Segons Ramon Albó: "*La nauseabunda cuadra va a ser substituïda por la higiènica celda con instalación sanitaria completa; el patio asqueroso y corruptor por el reglamentario paseo celular*".

Sens dubte, el model cel·lular presentava alguns avantatges sobre el sistema d'aglomeració tradicional; però totes les masses piquen. En ocasions, l'aïllament excessiu provocava la depressió dels presos. I alguns d'ells van arribar a arrencar els tubs de desguàs dels lavabos per fer-los servir com una mena de telèfon. Malauradament, molts dels usuaris d'aquest sistema de comunicació van contreure la tuberculosi.

En realitat, la higiene va ser durant dècades un dels punts febles de la "modèlica" presó de Barcelona, especialment quan aquesta es va veure desbordada per la conflictivitat social catalana dels anys del pistolisme.

La presó havia estat concebuda com a centre de reclusió provisional per entre 700 i 800 presos comuns, però aquesta previsió es va veure àmpliament superada a partir de 1917. Les autoritats governatives van usar la Model com a centre de reclusió definitiva per a sindicalistes i presos polítics. Des de les grans vagues de 1917 i 1919, l'aglomeració de presos esdevé una trista constant. La situació s'agreuja perquè les autoritats no adapten els seus pressupostos a l'increment dels presos ni a la forta inflació de l'època. La crisi econòmica afecta simultàniament el país i les seves presons. Com qualsevol altra presó, la Model batega al ritme de la societat on es troba inserida. Segons Lluís Capdevila, que hi fou empresonat en aquella època, la Model era un reflex fidel del seu entorn, ocupat per solars buits –plens d'herbes i escombraries–, amb cases baixes i barraques de fusta i de llauna rovellada. Pobres i brutes com els homes i les dones que passaven pels carrers.

Els presos s'aglomeren en cel·les suposadament individuals. La quantitat i la qualitat dels aliments i dels medicaments es redueix. El subministrament d'aigua resul-

"La presó Model de Barcelona és un símbol i un testimoni de la història del país. Ja des de la seva mateixa inauguració l'any 1904, no és una realitat arquitectònica o un fet històric aïllat. El disseny i la construcció de la Model responen a les transformacions que viu Catalunya durant el segle XIX"

ta eternament insuficient. Per tal d'estalviar-ne, tots els presos que entren en un dia a la presó s'han de banyar amb la mateixa aigua d'una sola banyera.

Durant els anys del pistolisme, la qualitat de vida dels presos polítics i socials variava extraordinàriament en funció de la política repressiva o dialogant dels governs que se succeïen ràpidament.

La dictadura de Primo Rivera omple la Model d'obreristes i catalanistes. La República hi tanca alguns dels seus enemics d'extrema esquerra com Joan Garcia Oliver. Encara que l'1 de setembre de 1934, el conseller de Governació, Josep Dencàs, podia anunciar que, en el termini de dos o tres dies, tots els presos governatius serien posats en llibertat; i, d'aquesta manera, per primera vegada a la història, la Model no reclouria presos polítics.

Tan sols un mes més tard, els esdeveniments es varen precipitar. Durant el "bienni de dretes" l'allau de sindicalistes i catalanistes detinguts no anirà a la Model. Ben al contrari de quan comenci la guerra. En aquells anys, la presó es va omplir de presos polítics de dretes (entre els quals molts capellans); però al mateix temps, la Model va ser un refugi pels perseguits per la repressió en zona republicana. Just al contrari d'allò que succeirà durant els primers anys del terror franquista, quan la població reclusa arribarà a 12.000 presos i, tan sols en el primer any, s'hi produiran 991 execucions.

"Durant els primers anys del terror franquista, la població reclusa [de la Model] arribarà a 12.000 presos i, tan sols en el primer any, s'hi produiran 991 execucions"

